

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 7 - Number: 26 p. 87-102, Winter 2023

Arap Şiirinde Hermes Tasavvuru* The Image of Hermes in Arabic Poetry

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1370657>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
03.10.2023

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
04.11.2023

Makale Yayım Tarihi /
Article Publication Date
30.12.2023

Asya Studies

Doç. Dr. İbrahim Usta
Bingöl Üniversitesi / Fen-Edebiyat
Fakültesi / Doğu Dilleri ve Edebiyatı
Bölümü
iusta@bingol.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8631-6679

Öz

Gizem ve gizemli kişilikler edebiyatta sıklıkla kullanılan kurgusal unsurların başında gelmektedir. Ezoterizm, paranormal olaylar, mitolojik anlatılar insanların merakını ve keşfetme arzusunu her zaman tetiklemiştir. Bu çalışmada felsefe ve dinler tarihinin önem attığı ve gizemli kişiliği sebebiyle şairleri dahi etkilemeyi başaran bir figür olan Hermes tasavvuru ele alınmıştır. Hermes'le ilgili mevcut kültürlerlerdeki bilgi çeşitliliği onu hâlâ tartışılan bir kişilik yapmaya devam etmektedir. Hermesin, Batı kaynaklarında Yunan veya Mısır kökenli olmasına karşın Hermes İslam kaynaklarında büyük ölçüde İdris peygamberle özdeşletirilmektedir. Hermes ismi klasik Arap literatüründe, yabancı kökenli bir kelime olması sebebiyle Hermes, Hurmus, Hirmâs, Hiramus, Hermese Herâmise, Hermis ve Hermesül'-Herâmise gibi çeşitli isimlerle karşımıza çıkmaktadır. Erken dönem Arap Şiirinde ilk olarak Beşar b. Burd ile ortaya çıkan Hermes figürü daha sonra İbnu'r-Rûmî, İbn Nübâte es-Sadî ve Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî ile devam etmiş, sırasıyla Memlûk döneminden et-Tuğrâi, Takiyuddîn el-Mağribî, Safiyyuddîn el-Hillî ve Lisânuddîn el-Hatib; Eyyübî döneminden el-Levvâh; Endülüs Emevi döneminden İbnu'l-Haddâd el-Endelûsî ve Ebu'l-Hasen eş-Şuşterî ile çağdaş dönemden Muhammed el-Bâcî el-Mesûdî, Süleymân el-Sûle ve Mahmûd Sâmî el-Bârûdî'den oluşan değişik dönemlere ait on dört farklı şairin Őiirlerine değinilmiştir. Bu çalışmada ele alınmış olan şairler kronolojik olarak sıralanmıştır. Konunun daha kolay anlaşılması adına Hermes tasavvuru bilgelik ve hikmet, ezoterizm, ölümsüzlük, mitoloji ve kozmik değer sembolizmi gibi alt başlıklara ayrılmıştır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılarak, daha çok içerik ve betimsel analizler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Őiiri, Hermes, Hikmet, Ezoterizm, Gizem

Abstract

Mystery and enigmatic personalities are frequently used fictional elements in literature. Esotericism, paranormal events, and mythological narratives have always triggered people's curiosity and desire for exploration. In this study, the concept of Hermes, a figure that has been influential even among poets due to its mysterious nature, will be examined, despite being one of the fundamental elements of philosophy and religious history. The diversity of information about Hermes in the general and local sources of existing cultures continues to make him a debated personality. While Hermes is predominantly associated with Greek or Egyptian origins in Western sources, he is largely identified with the figure of the prophet Idris in Islamic culture. In classical Arabic literature, the name Hermes appears in poems with various names such as Hermes, Hirmâs, Hiramus, Hermese, Herâmise, Hermîs, and Hermes al-Herâmise, due to being a foreign word. The Hermes figure, which first emerged with Bashar b. Burd in early Arabic poetry, found its place in contemporary Arabic poetry after the Abbâsids, Andalusians, Fâtîmids, and Mamluks. According to the examined poems, some poets refer to Hermes' teachings of wisdom and sagacity, while others emphasize his esoteric aspect. Additionally, there are those who highlight his mythological aspect and view him as a symbol of immortality. The poets in this study are listed chronologically. In this study, poems on Hermes will be discussed under subheadings, and sample poems will be briefly evaluated. In this study, a qualitative research method was employed, with a focus on content and descriptive analyses.

Keywords: Arabic Poetry, Hermes, Wisdom, Esoterism, Mystery

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Usta, İ. (2023). Arap Şiirinde Hermes Tasavvuru. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 7(26), 87-102.

* "COPE-Dergi Editörleri İcin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu makale için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu makale, İntihal.net tarafından taranmıştır. Bu makale, Creative Commons lisansı altındadır. Bu makale için etik kurul onayı gerekmemektedir.

GİRİŞ

Dinler tarihi, felsefe ve bilim tarihi gibi disiplinlerin ilgi alanı olan Hermes, bir figür olarak edebiyatçılara da ilham veren enstrümanlardan birisi olmuştur. Arap edebiyatının klasik veya modern dönemlerinde Hermes’le ilgili bazı şiirler bulunmaktadır. Tarihi ve mitolojik bir karakter olan Hermes, ilk olarak Abbâsî Dönemi şairlerinden Beşşâr b. Burd’un bazı şiirlerinde kendisini göstermiştir. Bu durum bize Hermes kültürünün Arap şiirine nasıl ve ne şekilde girdiği hususunu irdeleme fırsatı vermektedir. Burada ortaya koymaya çalışılacak olan şey, Hermes kültürünün Arap şiirindeki yansımalarının tespit edilmesidir.

Hermes ismi Klasik Arap literatüründe, yabancı kökenli bir kelime olması sebebiyle şiirlerde Hermes, Hurmus, Hirmâs, Hiramus, Hermese, Herâmise, Hermis ve Hermesül’-Herâmise gibi çeşitli adlandırmalarla ortaya çıkmaktadır. Hermes figürü diğer kültürlerde olduğu gibi Arap kültüründe de etimoloji, köken ve kişilik gibi bazı hususlarda ihtilafa sebebiyet vermiştir. Bu ihtilafın temel sebepleri arasında mevcut kültürlerin genel ve yerel kaynaklarındaki bilgi çeşitliliğidir (Kılıç, 2012: 20).

“Hermes” kelimesinin etimolojik kökeniyle ilgili muhtelif rivayetler bulunmaktadır. Hermes kelimesinin antik Mısır dilinde, "aydınlanmış-nurlanmış insan", yani kâmil insan anlamına geldiği ifade edilmektedir. Kelimenin He-R- Smus şeklindeki yazılımlarında yer alan Ra, Güneş Tanrısını, yani ışığın kaynağını işaret etmektedir. Ayrıca İbranicedeki, “kâmil insan” anlamında "Hiram", Türkçede ise Tanrıya kavuşma hâlini sembolize eden "Erme-Ermiş" kelimelerinin de bu kökten türediği ifade edilmektedir (Bobaroğlu, 2002: 12; Gener, 2019: 81).

Antik Mısır’da Thoth, antik Yunanda Hermes Trismegistus Musevilik’te Enoch, Budizm’de Buda, Zerdüştlük’te Hoşeng, İslami kültürde ise İdris peygamberle özdeşleştirilmiştir. Bu rivayetlerin yaklaşık tümünde Hermes kelimesi “bilgi, ışık ve aydınlanma” gibi anlamlara gelmektedir. Dikkat çekici başka bir görüşe göre Hermes şahıs ismi olmayıp, gaybi, gizemli ve ezoterik ilimlerde otorite olan kişilere verilmiş bir lakap veya sıfattır (Sebânü, 2010: 5)

Hermes’in kökeni antik Mısır ve antik Yunan olmak üzere temelde iki referans noktası bulunmaktadır. Hermes veya diğer adı ile Toth antik Mısır mitolojisinde güneş tanrısı olarak inanılan Horos’un oğlu ve yağmur tanrıçası İsis ve ölümler tanrısı Osiris’in torunudur. Bu inanışa göre Hermes ölümsüzlük ve diriliş tanrısıdır. Yine bu dönem kutsal sayılan hiyeroglif yazıtlarına göre Thoth, büyük tanrı Ra’nın uyağı ve aynı zamanda kalbi ve dilidir. Tanrı onun dili ile konuşur ve onun vasıtasıyla buyruklar insanlara ulaştırılır. Hermes yani Toth papirüslerde balıkçıl kuşu kafalı, elinde iki yılan motifli kutsal bir asa tutan bir kişi olarak sembolize edilmiştir. Antik Yunan mitolojisine göre Hermes ise, tanrı Zeus’un peri kızı Maia ile ilişkisinden meydana gelmiş oğlu ve aynı zamanda da buyruklarını insanlara iletme görevi üstlenmiş habercisidir. Bir tanrı olarak inanılan Hermes, Olympos tanrılarının en kurnazı olarak kabul edildiği için ticaretin, hilekârlığın, sınırların ve seyyahların kollayıcısı olarak da nitelendirilmektedir. Ayrıca elindeki kutsal asa sayesinde insanları uyuşturarak derin uykuya dalmalarını sağlamış, bu şekilde onların ruhlarını yeraltı dünyasına taşıyarak hesaba çekme görevini de üstlenmiştir (Kılıç, 2012: 21; Gündüz, 1998: 167).

Sonuç olarak; Hermes’in kökeniyle ilgili kesin bir bilgiye sahip olmamız zor gözükmektedir. Zira onunla ilgili anlatılar kültürden kültüre, nesilden nesle farklı şekillerde rivayet edilmiş, bu rivayetler her dönem farklı şekilde yorumlanmıştır. Kültür ve edebiyatımızda İdris peygamberle ilgili birtakım anlatılar bulunmaktadır. Bunların en meşhuru ise “Mâhîrî ile Mâhîtabân” isimli anlatıdır (Özer, 2018: 43-44). Günümüze ulaşan bilgiler doğrultusunda Hermes’in antik Yunan ve Mısır kültüründen günümüze ulaştığını söylemek mümkün gözükmektedir. Mahmut Erol Kılıç’ın ifadesiyle (Kılıç, 2012: 13) aslında Hermes, “Kimliği hakkında bir tanım yapacak olsak hemen her coğrafyadan her inançtan, her iklimden farklı âlimlerin, farklı düşünürlerin üzerinde ortak özelliklerin birleştiği noktada bir üst kimlik olarak tanımlayabileceğimiz kişilik olarak karşımızdadır.”

Arap-İslam Kültüründe Hermes

Klasik Arap literatüründe Hermes ismi, yabancı kökenli bir kelime olması sebebiyle şiirlerde Hermes, Hurmus, Hirmâs, Herâmise ve Hermesül’-Herâmise gibi çeşitli adlandırmalarla ortaya çıktığı daha önce ifade edilmişti (es-Sa’îdî, 2007: 193; Sebânü, 2010: 7). Hermes figürü diğer kültürlerde olduğu gibi İslam kültüründe de etimoloji, köken ve kişilik açısından bir takım ihtilafa sebebiyet vermiştir. Bu ihtilafı kısaca zikretmekte fayda vardır.

Öncelikle Hermes’in etimolojik kökeni üzerine kısa bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Klasik dönem İslam kaynaklarında Hermes doğrudan İbranice kökenli Enoch-Ahnûh kelimesinin

anlamından yola çıkarak İdris peygamberle özdeşleştirilmektedir (İbnu'l-Cevzî, 1995: I/234; el-Beyrûnî, 2007: 245). Oysa Kur'ân-ı Kerîm'in, Meryem (19/56-57) ve el-Enbiyâ (21/85-86) surelerinde İdris Peygamberle ilgili sadece iki ayet bulunmakta ve bu ayetlerde İdris'in sadece yüce bir makama yükseltilen iyi kimse ve peygamber olduğu bildirilmektedir. Hz. Peygamber'in hadislerinde ise İdris ismi sadece miraç hadisesinde geçmektedir. Bu hadise göre Hz. Peygamber, İdris Peygamberle miraçta semanın ikinci veya dördüncü katında karşılaşarak kendisiyle selamlaşmıştır (el-Buhârî, 2013: I/447; Müslim, 2013: I/232). İslam öncesi dönemde Babil veya Mezopotamya çevresinde yaşadığına inanılan İdris Peygamber hakkında detaylı bilgi bulunmamakla birlikte, İslami kaynaklardan yola çıkarak İdris Peygamber'in İsrailoğullarından önce gelmiş bir peygamber olduğunu müşahede etmek mümkündür (Şahin,2022: 86-101). Yine bu kaynaklara göre kendisi, insanlığa Allah'ın buyruklarını ve doğru yolu göstermesi için otuz sahife gönderilen bir peygamber, insanlara ilkyazı, astronomi, matematik ve tarımı öğreten bir kişilik olarak anılmaktadır (Taberî, 2009: 62; İbnu'l-Kıftî, 2005: 11).

Birincil İslami kaynaklarda İdris peygamber meselesi ortada iken, özellikle tarih kaynaklarında İdris peygamberle ilgili yoğun bir bilgi akışı mevcuttur (el-Ya'kûbî, 1995: 11; İbn Kesîr, 1997: I/234; İbnu'l-Esîr, 1987: I/51). Bu bilgilerin kaynağı hiç şüphesiz Arap kültüründeki çeviri faaliyetleridir. Bu faaliyetler çerçevesinde Antik Mısır'daki Hermes'e ait olduğu iddia edilen hiyeroglif metinler, önce Grekçe ve Latinceye, daha sonra miladi 7. yüzyıldan itibaren Arapçaya da çevrilmiş, Hermes bu şekilde İslam dünyasında tanınmıştır (Gündüz, 1998: 168). Bu noktada Hermes öğretisi ortaya çıkmıştır. Hermes öğretisi (Hermetikizm), insanlara manevi anlamda aydınlanma ve bilgelik kazandırmayı hedefleyen bir öğreti olarak kabul edilmekte olup, bu öğretileri kabaca felsefe, pozitif ve ezoterik bilimler şeklinde üç kısma ayırmak mümkündür. Hermetik öğretinin felsefi kısmı, içsel dünya, varoluş ve tanrısallık hakkında bilgileri ihtiva ederken, pozitif bilimlerin başında anatomi, tıp ve botanik gibi disiplinler gelmektedir. Ezoterik bilimler ise astroloji, simya ve büyü gibi fizikötesi kısımları kapsamaktadır (Cevizci, 1999: 413; Sebânû, 2010: 12; es-Sa'îdî, 2007: 12-20).

Hermetik düşünce sadece antik Mısır'ı değil, bütün insanlığı etkilemiştir. Yeni platonculuk, rönesans, reform hareketleri ve İslam'daki mistisizm düşüncesinin temellerinin Hermetik metinlere dayandığı ifade edilmektedir. Kabalist anlayış, simya geleneği, Hristiyan gnostizmi, pagan rahiplerin mistizmi aynı şekilde Hermetik geleneğe bağlıdır. Önce İdris peygamberle özdeşleştirilen Hermes, daha sonraları Hermes öğretisi adı altında İbn Sinâ, Fârâbî, Kindî, Câbir b. Hayyân, Sühreverdî ve Muhyiddin İbnü'l-Arabî gibi hem felsefe hem de tasavvuf alanında büyük etkileşime sebebiyet vermiştir (Kılıç, 2012: 184).

Hermes ve İdris peygamber özdeşleştirilmesine bazı itirazlar bulunmaktadır. Hermes ve İdris peygamberde benzer özellikler bulunmakla beraber aralarında birtakım farklılıklar da mevcuttur. Bilgelik ve bilgi, iletişim ve yol göstericilik, gizemli olmaları ve her ikisinin de göğe yükselmeleri gibi bazı özellikler Hermes ve İdris peygamberin ortak özellikleri olmasına karşın; İdris peygamber, yaşadığına inanılan gerçek bir insan ve peygamber, Hermes ise mitolojik bir tanrıdır. Ayrıca İdris peygamberin tek yaratıcıyı tanıtmaya ve insanları ibadete çağıran bir misyonu varken, Hermes ise çok tanrılı Yunan mitolojik panteonu içinde yer almaktadır (Kılıç, 2012: 50-62). İkinci olarak Hermes'in kişiliği hakkında birtakım ihtilaflar bulunmaktadır. Tarih kaynaklarındaki bilgiler bize üç farklı Hermes karakterinin olduğunu göstermektedir. Bu karakterler özetle şu şekildedir (İbn İberî, 1997: 12-13):

“İlk olarak, Yukarı Mısır'da yaşayan Hermes, Kozmolojiden bahseden ilk kişi ve Nuh tufanını önceden haber verip insanları bunun için uyaran kimsedir. Tufan sonrası bilginin kaybolmasından korkarak, bildiği tüm beşerî bilimleri anlatan kitaplar yazmış ve bunları koymak için piramitler inşa etmiştir. Ayrıca, yüz seksen şehir inşa ettiği ve insanlara bu şehirlerde Allah'a ibadet etmek, oruç tutmak, namaz kılmak, zekât vermek, kurban kesmek gibi birtakım ibadetleri de öğretmiştir. İkinci olarak, Babil'de yaşayan Hermes, Nuh tufanından sonra Babil şehrini kuran ilk kişidir ve bu şehri Nemrut'tan sonra kurmuştur. Üçüncüsü, Mısırlı Hermes, üç bilge Hermes'ten üçüncüsü olarak "Trismegistus" olarak da bilinir ve öğretilerini öğrencisi Tat'a yazdırmıştır. Bu yazılar aslında soru cevap şeklinde ve düzensizdir.”

Yukarıdaki açıklamalarda da görüldüğü gibi, Hermes üzerinde herhangi bir ittifak söz konusu değildir. Her ulus veya kültür kendi kaynaklarından yola çıkarak Hermes'in aidiyetini kendisine mal etmektedir.

Arap Şiirinde Hermes Tasavvuru

Gizem her toplumun ilgisini çeken bir olgu olup, anlaşılması zor veya açıklanması güç olan bir durumu veya olayı ifade eder. Gizemli olan şeyler, sırlarını her daim korur, anlaşılabilir veya açıklanamaz görünürler. Bu sayede her zaman merak uyandırıcı, şaşırtıcı ve çözülmesi zor olan bir niteliği ifade ederler. Gizem denildiğinde akla ilk gelen şey, soyut nesne veya kavramlardır. Başka bir ifadeyle soyut kavram ve nesnelere duyulan ilgi, somut kavramlara duyulan ilgiden çok daha fazladır. Zira soyut kavram ve nesnelere her daim bir takım gizem ve sırlar barındırmaktadır. İnsanoğlu ise merakını gidermek için bu gizem deryasına dalmaktan zevk almaktadır. Ezoterizm veya fizik ötesi, paranormal veya doğal olaylar, tarihsel veya mitolojik anlatıların içerdikleri gizem insanların merakını ve keşfetme arzusunu tetiklemiştir. Çoğu zaman gizemler tam olarak çözülememiş ve insanların zihninde bir soru işareti olarak kalmıştır. Gizem ve gizemli kişilikler edebiyatta sıklıkla kullanılan kurgusal unsurların başında gelmektedir. İşte bu noktada sırlar âleminin sahibi olarak telakki edilen Hermes farklı anlatı ve şiirlerde kendisine önemli bir yer edinmiştir. Hermes tasavvuruna çağdaş Arap şiirinde rastlamakla birlikte, daha çok klasik Arap şiirinde görmekteyiz. Hermes'in İdris peygamberle özdeşleştirilmesinden sebep, Arap kültüründe özellikle şiir alanında mübalağalı bir şekilde ele alınmaktadır. Arap şiirinde Hermes'e yapılan atıflar Abbâsî Dönemi'nden günümüze kadar sürmekte olup, şairlerin büyük çoğunluğu Hermes'in bilgelik öğretilerine atıf yaparken, bazıları ise onun ezoterik yönüne vurgu yapmaktadır. Ayrıca mitolojik yönü ve ölümsüzlüğünü sembolize edenler de bulunmaktadır.

Arap kültüründe Hermes tasavvurunun daha iyi anlaşılabilmesi için bu çalışma beş ana sınıflandırma altında değerlendirilmiştir. Konuyla ilgili şiirler zikredilip kısaca yorumu yapılacaktır.

Hikmet Sembolü Hermes

Hikmet; "bilgi ile erdemin birleşiminden oluşan olgunluk ve insanın öz varlığını bilmesinden doğan bir içsel aydınlık" şeklinden tanımlanmaktadır (Hançerlioğlu, 1977: 93 ve 165; Cevizci, 1999: 122-123). Bu bağlamda hikmet veya bilgelik tanımı sadece bilgidен ibaret olmayıp hayata dair kazanımlar, deneyimler ve derin düşünceler sonucu hayatı yorumlama, yeniden anlamlandırma ve iç huzuru bulma sanatı olarak görülmektedir. Ayrıca bilgelüğün zirvesi kişinin kendisini tanıması olarak da ifade edilmiştir (Cebecioğlu, 2004: 276; Gündüz, 1998: 171). Arap kültüründe hikmetin efendisi olarak görülen Hermes, şiirde de kendisine oldukça fazla yer edinmiş ve Hermes'in hikmet öğretilerine atıflar yapılmıştır.

Bu kısma ait birinci örnek şiir Endülüs Dönemi şairlerinden İbnu'l-Haddâd el-Endelûsî'ye (ö. 480/1087) aittir. Şair 61 beyitlik şiirinin bir kısmında Emevi halifesi Mu'tasım b. Samâdih'in (ö.484/1091) yaptırdığı Samâdihîyye sarayını övmektedir. Şairin kozmoloji bilgisi beyitlerdeki ifadelerden açık bir şekilde anlaşılabilir. Şair sultanın sarayını gökyüzünde belirli bir yörüngede devamlı hareket halinde olan bazı takımyıldızlarına benzetmektedir. Sarayın konumu sayesinde hem bahar hem de güz mevsiminde güneşle her daim birliktedir. Şair sarayın mükemmel inşasının ancak Hermes, Platon ve Öklid gibi bilim adamlarından ilhamla inşa edilebileceğine inanmaktadır. Şair bu durumu şu şekilde dile getirmektedir (el-Endelûsî, 1990: 271):

مُتَبَايِنًا تَحْتَ رُكُوسٍ وَسُكُونٍ	كَتَعَ طَاعِ الْأَفْلاكِ إِلَّا أَنْه
لَا عَتَدَ مِنْهَا الرُّأْسُ وَالنَّيْنُ	فَلَكِيَّةً لَوْ أَنَّهَا حَرَكَتٌ
أَبْدَأَ بِهِ آدَارُ أَوْ تَشْرِينُ	تَتَعَاقَبُ الْأَعْصَارُ فِيهِ وَجُوهُ
وَأَدَارَ فِيهِ الْفُكْرَ أَفْلَاطُونُ	وَكُلَّ هَرْمِسَ بَدَأَ جَمَّتْهُ بِهِ
فَمَوَائِلُ الْأَشْكالِ فِيهِ فُنُونُ	وَكُلَّ أَنْ رَأْسِهِمْ خَطَّ هِ إِفْلُونُ

- 1- Bu saray, gezegenler gibi hareketlidir. Ancak (saray ve gezegen arasında) Aralarında sabitlik ve hareket arasında bir zıtlık vardır
- 2- Saray binası yıldızları gibi hareketli olsaydı eğer O zaman Ejderha ve Perseus gibi bu iki takımyıldızın komşusu olurdu
- 3- Mart ve ekimden (bahar ve sonbahar) başlayarak mevsimler başlar
- 4- Sanki bu sarayın planı Hermes hikmeti, Platon'un öğretisiyle yoğrulmuştur

5- Ve sanki Öklid'in çizgilerini resmeder gibi, şekiller özdeştir ve sanat kokar

İkinci örnekte et-Tuğrâî 11 beyitlik şiirinde (et-Tuğrâî, 1986: 366) Hermes'le birlikte Herakletios (mö. 535- 475) ve Plenas'a atıf yapmaktadır. Herakletios, Efes'te yaşamış Sokrates öncesi Yunanlı bir filozoftur. Metafizik, etik ve epistemoloji ustası olarak da kabul edilen Herakletios, felsefi düşüncelerini öğrencilerin anlamasını beklediğinden "Karanlık Filozof" lakabıyla nam salmıştır. Herakletios'un en önemli felsefi görüşü devinim teorisidir. Bu teoriye göre evren, sürekli bir değişim ve dönüşüm içindedir. Şiirde atıf yapılan ikinci kişilik ise Yunanlı başka bir filozof olan Plenas'tır. Miladi 15-100 yılları arasında yaşayan bu kişi, aynı zamanda yeni Eflatunculuk ekolünün kurucusu olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Plenas, Arap kimyagerlere göre tarihte tılsımları kullanan ilk kişi olarak da kabul görmektedir. Şairin burada hikmet kavramına vurgu yapması da anlamlıdır. Bu bağlamda hikmetin gerek Kur'an'da gerekse Hermes, Herakletios ve Plenas gibi İslam öncesi dönemde yaşamış filozofların sözlerinde aynı anlam ifade ettiği görülmektedir.

وَأَمَّا خَلْقًا جَمِيعَ الرُّمُوزِ	وَأَمَّا خَلْقًا جَمِيعَ الرُّمُوزِ
وَمَّا قَالَهُ هَزْمَسٌ أَوْلَىٰ	وَمَّا قَالَهُ هَزْمَسٌ أَوْلَىٰ
وَرَمَسَ زَيْلِيَّاسٍ وَهُوَ الَّذِي	وَرَمَسَ زَيْلِيَّاسٍ وَهُوَ الَّذِي
وَمَّا جَاءَ فِي جَكَمِ الْأَوْلِيَيْنِ	وَمَّا جَاءَ فِي جَكَمِ الْأَوْلِيَيْنِ

- 1- Tüm şifreleri çözdüğümüzde, bu çözümlemede bir sorun kalmaz
- 2- İlk olarak bunu Hermes bize söyledi ve sonra getirdi bize Herakletios
- 3- Plenas'ın sırrı ise kuşatan bir kale dehlizidir
- 4- Bu geldiği gibi öncekilerin hikmetlerinde, teyit eder Kur'an da bunu

Üçüncü örnekte et-Tuğrâî burada sahip olduğu bilgiyle övünmekte ve Hermes'i hikmetin sembolü olarak betimlemektedir. Ayrıca şair burada ilmin kıymetini ve bilgininin yüceliğini sekiz beyitten oluşan aşağıdaki şiiriyle şu şekilde vermektedir (et-Tuğrâî, 1986: 290):

أَمَّا الْعُلُومُ فَقَدْ ظَفِرْتُ بِبَغْيَتِي	أَمَّا الْعُلُومُ فَقَدْ ظَفِرْتُ بِبَغْيَتِي
وَعَزَفْتُ أَسْرَارَ الْخَلِيقَةِ كُلِّهَا	وَعَزَفْتُ أَسْرَارَ الْخَلِيقَةِ كُلِّهَا
وَوَرَّثْتُ هَزْمَسَ سِرِّ جَكَمَتِهِ الَّذِي	وَوَرَّثْتُ هَزْمَسَ سِرِّ جَكَمَتِهِ الَّذِي
وَمَلَكْتُ مِفْتَاحَ الْكُنُوزِ بِفِطْنَةٍ	وَمَلَكْتُ مِفْتَاحَ الْكُنُوزِ بِفِطْنَةٍ
لَوْلَا التَّقْوِيَّةُ كُنْتُ أَظْهَرُ مُعْجَزًا	لَوْلَا التَّقْوِيَّةُ كُنْتُ أَظْهَرُ مُعْجَزًا
أَهْوَى النَّكَرُومَ وَالتَّظَاهَرَ بِالَّذِي	أَهْوَى النَّكَرُومَ وَالتَّظَاهَرَ بِالَّذِي
وَأَرِيدُ لَا أَلْقَى غَيْبًا مُوسِرًا	وَأَرِيدُ لَا أَلْقَى غَيْبًا مُوسِرًا
وَالنَّاسَ إِمَّا جَاهِلًا أَوْ ظَالِمًا	وَالنَّاسَ إِمَّا جَاهِلًا أَوْ ظَالِمًا

1. Bilgiye gelince, arzumla kazandım ben bu zaferi, artık gerek kalmadı öğrenmeme
2. (Zira) vakıf oldum evrenin sırlarına, aydınlandı benimle zifiri karanlık
3. Miras bıraktım ben hikmetin sırrını Hermes'e, sanrılar içerisinde hâlâ gayb hakkında
4. Sahip oldum zekâmla hazine anahtarlarına, ayan oldu bana gizli ve meçhulün sırrı
5. Mucize gösterirdim Allah korkusu olmasa, hikmetimden şifa bulurdu gönül gözü kör olan
6. Aklın yasaklamasına rağmen, hoşuma gidiyor öğrendiklerimle saygı ve gösteriş
7. Öğretmek istemiyorum, iki dünyada da akıl nimetinden yoksun zengin aptallara
8. Cahil ya da zalimken insanlar, ne kadar dayanabilirim bu (boş) konuşmaya ve ikrama

Dördüncü örnek şair Endülüslü şair Ebu'l-Hasen eş-Şuşterî'ye (ö. 668/1268) aittir. Şair, aşağıdaki şiirinde vahdet-i vücud bağlamında Hallâc-ı Mansûr'a atıf yapmaktadır. Şiirin devamında Hallâc'la birlikte bazı meşhur mutasavvıflara da aynı şekilde övgü bulunmaktadır. eş-Şuşterî ayrıca Sokrat, Platon ve Aristo gibi felsefenin üç büyük üstadına da atıf yapmaktadır. Burada dikkat çeken husus Hermes'le Zülkarneyn'in özdeşleştirilmesidir. Zira daha önce de bahse konu olduğu gibi bu iki kişilik gizem konusunda ortaklıklar. Şair; Sokrat, Platon ve Aristo gibi filozoflar nezdinde elde edilecek hikmetin dünya nimetleri içerisinde en değerlisi olacağını ifade etmektedir. Ayrıca hikmete ulaşmak için çıkılan bu yolda çokça kayıplar verileceği, çoğu kimsenin ise yoldan saparak dünya nimetlerine dalacağı ifade edilmektedir. Şair bu durumu şu şekilde ifade etmektedir (eş-Şuşterî, 2008: 74):

وَكَمْ جُكْمَةٍ أَبْدَى وَكَمْ مُمْلِقٍ أَعْتَا	فَكَمْ وَاقِفٍ أَرَدَى وَكَمْ سَائِرٍ هَدَى
وَحَسْبُكَ مِنْ سُقْرَاطٍ أَسْكَنَهُ الدِّنَا	وَتَسْبِيحُ أَرْبَابِ الْهَرَامِسِ كُلِّهَا
وَأَبْدَى لِأَفْلَاطُونٍ فِي الْمَثَلِ الْخَسْنَا	وَجَرَدَ أُمَّتِ الْعَالَمِ كُلِّهَا
وَبَدَأَ الَّذِي أَلْقَى إِلَيْهِ وَمَا ضَنَا	وَهَامَ أَرْسَطُو حَتَّى مَشَى مِنْ هِيَامِهِ
تَبَدَّى لَهُ وَهُوَ الَّذِي طَلَبَ الْعَيْنَا	وَكَانَ لِذِي الْقَرْنَيْنِ عَوْنًا عَلَى الَّذِي

- 1- Nice kişiler helak olurken sabit, yürüyen nice kişi yol bulur
Kimileri hikmet gösterirken, kimi yalakalarsa zengin olur
- 2- Herkes tutkunuyken öğretilerine Hermeslerin, sana ise yeter, Sokrat'ın ulaştığı şey
- 3- Âlemler ki örneklerden soyutlanarak gösterdi Platon'un ideallerini
- 4- Bağlandı Aristo'ya ve yürüdü aşkla ve yaydı ona verdiği bilgiyi cömertçe
- 5- Zülkarneyn ona bu konuda yardımcıydı, cevheri istediği için bu ona görünmüştür

Beşinci örnek şiir ise Memlükler Dönemi şairlerinden Safiyuddîn el-Hillî'ye (ö. 752/1339) aittir. Memlükler Dönemi'nde Bağdat çevresinde ticaret yapan şair, saray ve sultanlarla ilişkisi sebebiyle onlarla ilgili çok sayıda medih şiirleri kaleme almıştır. Şair aşağıda verdiğimiz şiirinde Artuklu sultanı Melik en-Nâsır'ı Doğu ve Batı'da hikmetin üstatları arasında saymaktadır. el-Hillî bunu şu sözlerle ifade etmektedir (el-Hillî, 2016: 678):

شَتَانٌ بَيْنَ حَقِيقَةٍ وَمَجَازِ	إِنِّي لَفَضْتُكَ بِالْمَدِيحِ أَجْزَازِ
فَضُّلاً عَنِ الْإِرْمَالِ وَالْإِرْجَازِ	فَضُّلاً بِهِ ضَلَّاقَ الْكَلَامِ بِأَسْرِهِ
وَجِيَادَهَا تَمْشِي بِبِلَا مَهْمَازِ	رُضْنَتْ الْعُلُومَ فَاصْطَبَحَتْ إِذْ أَصْبَحَتْ
فَضُّلاً عَلَى الطُّوسِيِّ وَالشَّيْزَازِ	وَسَمَوَتْ هَرَمَسَ وَالرَّيْسَ وَتَابَتَا

- 1- Ödüllendiriyorum seni, faziletine olan övgümle, ne kadar da farklıdır hakikat ve mecaz
- 2- Kelam dahi kifayetsizdir senin faziletine, remel ve recez yetersiz kalır faziletin karşısında
- 3- Mahmuzsuz koşan atlar gibi bilgide doyuma ulaştın
- 4- Ulaştın Hermes, Platon ve Sâbit b. Kurre'ye, üstün kıldın et-Tûsî ve Şirâzî'ye de

Altıncı şiir örneği yine bir Memlük Dönemi şairlerinden olan Lisânuddîn el-Hatîb'e (ö. 776/1374) aittir. Kalem ve kılıcın veziri, iki ömürlü gibi lakaplarla tanınmış olan şair, edip, tarihçi ve devlet adamıdır. Endülüs, Gırnata'da doğup büyümüştür. Zamanın sultanı Ebu'l-Haccâc tarafından önce kendisi, daha sonra ise oğlu vezir olarak vazifelendirilmiştir. Saray entrikalarından sıkılan şair, Mağrib'te (Fas) bulunan Benî Merîni devleti sultanı Abdülazîz el-Merîni'ye iltica etmiştir. Burada da aynı entrikalara maruz kalan şair, zındıklık suçlamasıyla hapse atılmış ve hapiste öldürülmüştür. Şairin ölümüne sebebiyet veren felsefi görüşleri şiirlerinde de vücut bulmaktadır. Aşağıda verdiğimiz şiirinde şair, sultanı, Doğu dünyasının sultanlarına ve üç dehası sayılan Lokman'ın aklına, Kuss b. Saide'nin mantığına ve Ahnef b. Kays'ın yüce

gönüllüğüne benzetmektedir. Şair burada akıl, mantık ve yüce gönüllüğü Hermes'in hikmeti ile bütünleştirmektedir. Başka bir tabirle Hermes'in hikmeti; akıl, mantık ve yüce gönüllüğün toplamıdır. Şair bu durumu şu şekilde ifade etmektedir (el-Hatîb, 1989: 74):

وَأَزْهَرَ فَضْلاً فَاقْضِ الرَّدَاءَ إِذَا اخْتَبَيْتَنِي
بِسُودَةِ نَوَادٍ أَوْ قَرَارَةِ مَجْلِسِ
فِيرِيكَ جَجَى لَفْمَانٍ فِي جَأْمِ أَحْنَفِ
وَمَنْطِقِي قُوسٍ تَحْتِ جُكْمَةِ هُرْمُسِ
فَإِنْ شِئْتُمْ فِي بَحْرِ الْبِدَى مِنْهُ فَاعْتَرَفْ
وَإِنْ شِئْتُمْ فِي نَارِ الْهُدَى مِنْهُ فَانْقَبِسْ

1. Göz kamaştırmaktadır geniş elbisesiyle, bağdaş kurduğunda karar makamında
2. Gösterir sana Lokman'ın aklını ve yüce gönüllüğünü Ahnef'in, mantığını Kuss b. Saide'nin
3. Hermes'in hikmeti altında, istersen denizden avuçla veya hidayet ateşinden al bir kıvılcım

Yedinci şiir örneği Tunus'lu Muhammed el-Bâcî el-Mesûdî'ye (ö.1880) aittir. Şair Hz. Peygambere ithafen yazdığı naat şiirinin ilk kısmında Allah'a hastalığını şikâyet edip, O'na iltica etmektedir. Şair burada Hz. Peygamber'i överken, Hipokrat ve Hermes'in tıp bilgilerinin yetersiz kalması neticesinde düzelmeyen hastalığının, Allah'a münacaatı sebebiyle iyileşmeyi ummakta ve bu durumu şu şekilde ifade etmektedir (el-Mesûdî, 1987: 122):

سَأَلْتُكَ يَا رَبِّ بِالْمُصْطَفَى
تَبِيئِي الْهُدَى الطَّيِّبِ الْمَغْرَسِ
وَبِالْأَلِّ وَالصَّخْبِ وَالْتَّابِعِينَ
وَمَنْ فِي نُزَى بَدْرِ قَدْ عَرَّسُوا
وَبِالْأَوْلِيَاءِ الْأَلْمَى لِيُؤْمِمْ
بُنُورِ الْهُدَى نَيْرٌ مِثْلُ مِسْ
تَدَارِكُ عَيْبِي دَكَّ وَأَنْظُرُ لَهْ
بِعَيْنِ الرِّضَى فِيهَا يُخْرَسْ
وَإِذَا حَازَ بُقْرًا أَوْ هَرْمُسْ
عَجَلُ شَيْفَاهُ فَأَنْتَ الْقَدِيرُ

- 1- İstedim senden, köklü ve asil hidayet peygamberi Mustafa hakkı için ey Rabbim
- 2- Ailesi, ashabı ve tabiiyle beraber, Bedir de toprağa düşenlerin hakkı için
- 3- Ve nimet geceleri hidayet nuruyla, güneş misali parlayan evliyalar hakkı için
- 4- Acil ver şifasını, sen kadirsin, Hipokrat ve Hermes'in çaresiz kaldığında

Sekizinci şiir örneği yine son dönem şairlerinden Süleymân el-Sûle'ye (ö.1899) aittir. Şair dönemin Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın Şam diyarına yaptığı başarılı sefer sonrası onu övmektedir. Şair burada İbrahim Paşa'nın düşmanları ile olan tutumunu Hermes'in hikmetine benzetmektedir. Şair bu durumu şu şekilde dile getirmektedir (el-Sûle, 1894: 378):

تَصَرَّتْ لِسْوَاءِ الْحَقِّ أَيُّدَكَ الْعَدْلُ
فَقَسَطَ مِرَارَ الْجُورِ وَإِبْتَهَجَ الْعَدْلُ
وَمَدَّنَ خَلْقُ مَنْطِقِي مِنْكَ خَلَائِقُ
تَرُدُّ يَدَ الْهَرْمِسِ أَغْضَابَهُ الْهَقْلُ
فِيَا لَكَ سُلْطَانًا سَلِيلِ أَعْظَمِ
أَرِيكُنُهُ الْعُظْمَى وَكَلِمَتُهُ الْقَصْلُ
وَيَا لَكَ مِنْ غَيْبِي بِرَحْمَةِ رَبِّي
يَقِيضُ فَلَا يَغْرُوهُ نَقْصٌ وَلَا بُخْلُ
يُرَوِّضُ أَسَادَ الدَّعِيْسَةِ جَلْمَهُ
وَيُؤْوِسُ مِنْهُ الطَّيْرُ نَقْرَهُ الذُّبْلُ

- 1- Hak sancağıyla galipsin, adalet yardımcım ola, zorba mihrakları dağıldı, yerini buldu adalet
- 2- Senle güzelleşti insanların mizacı, aptalları öfkeliendirdi Hermes elini geri çevirerek
- 3- Ey yüce genç sultan (İbrahim Paşa), oturuşu azametli, kelimeleri iş bitirici

4- Ve ey semadan rahmetle beslenen, beridir cimrilik ve noksanlıktan

5- Azametinden aslanlar bile boyun eğe, ürkerken asiller, kuşlar ona iltifat eder

Bu bölümün dokuzuncu ve son şiir örneği modern dönemin meşhur şairlerinden Mahmûd Sâmî el-Bârûdî'ye (ö.1904) aittir. Şair burada hikmet hakkında birtakım değerlendirmeler yapmıştır. Hikmet sayesinde medeniyetin oluşabileceğini ve milletlerin hikmet sayesinde refaha ve bilgiye ulaşacağını ifade etmiştir. Ayrıca hikmetin sahibi sayılan Hermes'e de atıf yaparak, hikmet için yapılacak olan tüm bu uygulamaların Hermes'e ulaşacağını bildirmektedir. Şair bu durumu şu şekilde ifade etmektedir (el-Bârûdî, 2017: 233):

فَالْحُكْمُ فِي الدَّهْرِ مُنْسُوبٌ إِلَى الْقَلَمِ	بِقُوَّةِ الْعِلْمِ تَقْوَى شَوْكَةَ الْأُمَمِ
وَبَيْنَ مَا تَنْفُثُ الْأَقْلَامُ مِنْ حِكْمِ	كَمْ بَيْنَ مَا تَلْفِظُ الْأَسْيَافُ مِنْ عُلُقِ
بِقَطْرَةٍ مِنْ مِزَانِ لَا يَسْتَقْبَلُ دَمَ	لَوْ أَنْصَفَ النَّاسُ كَانِ الْقَضَى بَيْنَهُمْ
جَهْرًا يَغْتَرُّ لِسَانِ نَاطِقِي وَقَمِ	فَكَمْ بِهَا صُورَ كَانَتْ تُخَاطِبُنَا
فَضَلَّ عَمِيمٍ وَمَجْدٍ بِإِذْخِ الْقَدَمِ	تَنَلُّوْا لِهَرْمَسِ آيَاتِ تَدُلُّ عَلَى
مَدْكُورَةٍ بِلِسَانِ الْعَرَبِ وَالْعَجَمِ	آيَاتِ فَخْرٍ تَجَالَى نُورَهَا فَعَدَّتْ

- 1- İlmin gücüyle artar milletlerin kuvveti, zamanın hükmü kaleme bağlıdır
- 2- Nice sözler vardır kılıçlara asılı, nice hikmetler vardır, kalemlerden fırlayan
- 3- Eğer insanlar arasında olursa adalet, fazilet kanda değil bir damla mürekkeple olur
- 4- Mürekkebin nice suretleri vardır ki, lisan-ı haliyle konuşur bizimle apaçık
- 5- Okur Hermes'e fazilete dair tüm alametleri. geçmişin ihtişamı ve şanına ait
- 6- Övünç ayetleridir tecelli eder nuru, ortaya çıkar Arap ve Acem dilinde

Ezoterizm Sembolü Olarak Hermes

Ezoterizm (Bâtınlık), genellikle derin veya gizli bilgilere, öğretilere ve anlayışlara odaklanan bir felsefi ve dini yaklaşımı ifade etmektedir. Bu yaklaşım, sadece seçilmiş kişilerin anlayabileceği veya erişebileceği bilgileri içerir (Cevizci, 1999: 328; Gündüz, 1998: 121). Ezoterik öğretiler, sıklıkla mistisizm, sembolizm ve spiritüalizm gibi konuları içerebilir. Ayrıca, dini veya felsefi görüşleri anlamak ve yorumlamak için derinlemesine bir yaklaşımı ifade etmek amacıyla da kullanılabilir (Bolay, 1996: 32-33). İslam toplumunda tasavvuf önemli bir yer tutmaktadır. Tasavvuf şairleri ezoterik bir şahsiyet olan Hermes'e şiirlerinde yer vermişlerdir.

Bu bölümle ilgili ilk örnek şiir Memlûkler Dönemi şairlerinden et-Tuğrâî'ye aittir. et-Tuğrâî (ö. 513/1121) hem simya hem de büyü üzerine derin anlamlar içeren şiirler yazmıştır. Şair bu şiirlerde Hermes'i simya ve büyü ilminin baş aktörü olarak betimlemektedir. Simya, değersiz metalleri bir takım alaşım ve etkileşimlerle altın ve gümüş gibi değerli metallerle çevirme sanatıdır. Bilimsel bir gerçekliği bulunmamakla birlikte "felsefe taşı" denilen gizemli taş sayesinde değersiz metallerin altın ve gümüş gibi değerli taşlara çevrilebileceğine inanılmıştır. Ayrıca bu taşı sahip olan kimsenin ölümsüzlüğe ulaşacağına olan inanç tartışmalı olsa da bu fikrin antik Mısır'ın ölümlerin mumyalanması neticesinde ortaya çıktığı bilinmektedir. Zira simya ilk olarak ölümden sonra yaşama inanan antik Mısır'da ortaya çıkmış ve ölü mumyalanması şeklinde bir ritüel olarak yüzyıllarca kullanılmıştır. Bu bağlamda felsefe taşı denilen nesnenin Mısır'la bağlantılı olarak ölümsüzlük düşüncesi fikrine zemin hazırlamış olması muhtemeldir.

et-Tuğrâî'nin diğer dizelerde ele aldığı başka bir husus ise Hermes ve Akronis ilişkisidir. Akronis, Yunanca bir isim olup, Arapça karşılığı Zuhâl, yani Satürn gezegeni veya bu gezegeni koruduğuna inanılan meleğin ismidir. Astroloji ve büyüde her bir gezen ve yıldızın koruyucu bir meleği (el-Meleku'l-müvekkel) olduğuna inanılmaktadır. Akronis'le ilgili başka görüş ise, Latince'de Picatrix ismiyle meşhur olan astroloji ve kara büyüye ait 400 sayfalık bir kitap olduğudur. Arapça ismi "Ğâyetu'l-Hakîm" olan bu kitap içerisinde karmaşık tılsımlar, büyü, astroloji ve simya hakkında bilgiler ihtiva etmektedir. Şair bu kitabı Hermes'in yedi temel öğretisiyle eş tutmakta ve bir bakıma simya, büyü ve felsefeyi Hermes'le özdeşleştirmektedir.

Ayrıca şiirde Hermetik felsefenin yedi temel öğretisi, kralların yedi hazinesine benzetilmektedir. Akılcılık, özdeşlik, titreşim, kutupluluk, ahenk, nedensellik ve cinsiyetten oluşan yedi temel öğreti sayesinde insanın gerçek hazineye sahip olacağı ifade edilmektedir. Ayrıca şairin “yedide bir, birde yedi” ifadesi tasavvuftaki vahdeti vücûd inancının temel etkileşim aygıtlarından biri sayılan Hermetik öğretiye yapılan başka bir atıftır. Şair, bunu şu ifadelerle dile getirmektedir (et-Tuğrâî, 1986: 198):

وَشِـرْكَتُهُ مَمْرُوعٌ أَقْرُونِ	بِضَاعَةٍ هَرْمِسٍ مَكْنُونَةٍ
وَنَقْفِ سُنِّ بِشِيرْكَتِهِ الْأَنْفِ	لَجَيْنٍ وَتَبِيرٍ أَلْهَ خَالِصَانِ
مَقَاتِيحُهَا بِإِيْدِي هَرْمِسِ	كُنُوزُهَا لَنَا سَائِبَةُ
وَفَوْقِ الْغَنِيِّ عِلْمِي الْمَغْلُوسِ	لَنَا سَائِبَةُ وَالْأَوَاجِدُ

- 1- Hermes'in (simya) eşyaları saklıdır, Akronis ise onun ortağı
- 2- Onun altın tozu ve gümüş suyu saftır, her ikisi de aynı işte ortakır
- 3- Kralların hazinesi bizim için yedidir, anahtarları ise Hermes'in elinde
- 4- Yedi de bizimdir, bir de bizimdir, zengin ve fakir ikiz kardeşir

İkinci örnekte et-Tuğrâî'nin aşağıdaki beyitlerinde Mısır'da bulunan kil tabletler üzerine bir takım değerlendirmeler yaptığına şahit olunmaktadır. Bu değerlendirmelerin başında piramitlerin kutsallığı vardır. Zira anlatıya göre Hermes hikmetin kaybolmasından korkarak, önce piramitleri inşa ettirmiştir. Hiyeroglif (kutsal yazıt) yazıtlar Hermes'in bilgisi ve talimatıyla sembol kullanılarak şifrelenmiş, bu sayede hikmetin herkes tarafından ulaşılmasının önüne geçilmiştir. Şiirde ayrıca Zozimus el-Hakim (ö. 520 m) adıyla anılan Roma-Bizans tarihçisi ile Markonis isimli Roma Dönemi bilge kralına atıf vardır. Şair bu durumu şu şekilde dile getirmektedir (et-Tuğrâî, 1986: 111):

وَهُمْ وَكَانَ لِمَنْ خَبَّرَ	صَحْرَةَ الْعِلْمِ هَذِهِ
فَأَفْهَمُوا يَا أَوْلِي النَّظْرِ	وَهُمْ وَالْبَيْتِ بَيْتِ تَهُمُ
فِي الْبَرَائِي لِمَنْ نَظَرَ	وَهُمْ وَالرَّأْسِ عِنْدَهُمُ
وَأَسْمُهُ صُورَةُ الصُّورِ	وَهُمْ وَمَعْنِيهِمْ يَأْهُمُ
وَبِهِ خَالِصٌ خَبَرُ	وَهُمْ وَالْبَيْتِ يَضُرُّ عِنْدَهُمُ
وَبِهِ زُوسَا مُمْ شَاهِرُ	وَهُمْ وَتَبِيرٍ يُنْزَمُ رَهُمُ
وَبِهِ مَمْرُوعٌ ذِي الْغَيْرِ	وَهُمْ وَبَرَبِهَا هَرْمِسُ
جَيْنِ مَرْقُوعٌ وَنِسْ أَحْتَضِرُ	وَهُمْ وَسَائِبَةُ بَعْضُ بَعْضِ رَةَ
إِمَّا أَحْسَنَ أَوْ النَّظَرَ	وَأَدْرَسُوا الْكُنُوزَ بَعْضُ بَعْضِ

- 1- Sırrı barındırır kil tabletler, erbabı için
- 2- Bu tabletler erbabı için evi gibidir, anlayın bunu
- 3- Başıdır bu tabletler hiyeroglife bakmasını bilene
- 4- Cezbeder onları, yazıtların baştacı
- 5- Ebedi bilgiler veren beyaz bir sayfadır
- 6- Sembolü ejderhadır, Zozimus'u barındıran
- 7- Bu, Hermes'in eşsiz yazıtlarıdır
- 8- Çıkarıp mezardan yorumladığında Markonis yedi tableti
- 9- Bu kitapları kitaplarına güzelce kattılar

Üçüncü örnekte yine et-Tuğrâi'ye ait 16 beyitten oluşan başka bir şiirinde yine hikmete atfı yapmıştır. Şair burada hikmeti ezoterik bilgi kümesi olarak betimlemektedir. Şiirde ismi geçen Zülkarneyn; Arap dilinde üç farklı anlamda kullanılmaktadır. İlk olarak "karn" kelimesinden hareketle, bazı Yemen Arap kabile reislerinin boynuz şeklinde bir taç kullandıkları bilinmektedir. Şair burada boynuzu gerçek anlamda kullanmış olabilir. İkinci anlam ise "Zülkarneyn" ismi Arap dilinde mecazen dünya kadar malı mülkü olan, çok zengin anlamında kullanılmaktadır. Üçüncü anlam ise gerçeklik ve mitolojik arasında kalmış bir şahsiyet olan Zülkarneyn'in kendisidir. Burada birinci ve üçüncü anlamda yani bir gerçek olarak herhangi bir kral olabilir ve bu kişi eriştiği bilgi ve hikmetten ötürü Hermes'in dahi kıskandığı bir kimse olabilir. Ayrıca anlatılarda gerek Hermes ve gerekse Zülkarneyn'in ab-ı hayat veya hikmet (felsefe) taşıyı arayarak ölümsüzlük peşinde oldukları rivayet edilmektedir. Burada Hermes, Zülkarneyn'le özdeşleştirilmek istenmiştir. Şair bu durum aşağıdaki beyitlerde şu şekilde ifade etmektedir (et-Tuğrâi, 1986: 79):

قَدْ جَاءَنَا فِي حِكْمَةٍ مَكْنُونَةٍ   كِتْمَانَهُ أَلْ دَوِي النَّهَى إِفْصَاحُ
وَالشَّمْسُ قَائِمَةٌ بِأَوَّلِ بَابِهَا   مَكْنُونٌ وَقَفَّةٌ لِشُعَاعِهَا أَوْضَاحُ
وَشُعَاعُهَا الْقَلْبُ لَا ظِلَّ لَهَا   مَلِكِ الْمَلِكِ وَرَأْسُهَا الْجَجَجَاحُ
وَالْبَنَدُوقُ الْقَرْنَيْنِ يَلْمَعُ نَوْرَهُ   مَلَانٌ وَهُوَ الْأَزْهَرُ الْوَضَّاحُ
فَطِينِ أَحْمَرَارًا فِي الْبَيْضِ كَأَنَّه   شَفَقٌ يَأْتِي وَرَاءَهُ إِنْ بَاحُ
وَيَلِيهِ هَرْمِسٌ وَهُوَ مَصْدُوحُ الصَّادَا   ال - مَذْفُونٌ فِيهِ وَبَرَقَةُ اللَّمَّاحُ

- 1- Bize gizli bir hikmet geldi, akıl sahipleri bu gizemi çözdüler
- 2- Güneş ilk kapıda durmakta, ışıkları apaçık aydınlatmaktadır
- 3- Işınları yer değiştirmekte gölge olmaksızın, krallar kralıdır o, kavminin reisi
- 4- Parlamaktadır Zülkarneyn'in nuru dolunay misali, apaçık ve göz kamaştırıcı
- 5- O, beyaz çindeki kızılı ayıracak basirete sahip, sanki şafakta ortaya çıkan bir ışık gibidir
- 6- Arkasında Hermes alkışlarla gelmektedir, gözyaşlarında gizlenmiş ifadelerle

Ölümsüzlük Sembolü Hermes

Ölümsüzlük fikri, insanoğlunun binlerce yıldır merak ettiği ve araştırdığı bir olgudur. İnsan, yaşamın sonlu doğasına karşı duyduğu endişe veya merak nedeniyle ölümsüzlük fikri üzerine düşünmüş ve çıkarımlar yapmıştır. Kendisini daha çok mitolojide gösteren ölümsüzlük fikrinin temel enstrümanları felsefe taşı ve âb-ı hayattır. Farklı kültür ve dönemlerde çeşitli hikâyelere de konu olan felsefe taşı (Philosopher's Stone), özellikle Orta Çağ'da simyacılar (alchemy) tarafından aranan efsanevi bir taşır. İddiaya göre bu taş, tüm metalleri altına dönüştürme yeteneğine sahip, her türlü hastalığı iyileştirecek ve sahibine ölümsüzlük sağlayacak bir nesnedir. İkinci ölümsüzlük materyali âb-ı hayattır. Farsça kökenli bu kelime sözlükte "hayat suyu" anlamına gelmekte olup, spesifik bir terim olarak ise, "ebedi yaşam" veya "sonsuz hayat" anlamına gelir. Ölümsüzlük düşüncesi İslam kültüründe Lokman el-Hakîm, Hızır, Büyük İskender ve Süleyman Peygamberle özdeşleştirilmektedir (Cebecioğlu, 2004: 28-29; Gündüz, 1998: 14 ve 105). Aşağıda bazı şiir örneklerinde Hermes ölümsüzlük sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bölümdeki ilk örneğimiz Abbâsî Dönemi şairlerinden Beşşâr b. Burd'un (ö. 168/784) şiiridir. Beşşâr Arap edebiyat tarihinde şiirlerinde Hermes'e yer veren ilk şairdir. Şair burada Hermes'i Lokman'la özdeşleştirmiş ve her ikisini de ölümsüzlük arayan kişilikler olarak betimlemiştir. Hayatının tamamını kör olarak geçirdiğinden, melankolik ve karamsar bir yapısı bulunan şair aşağıdaki şiirinde her ne yapılsa yapılsa hayatın bir gün muhakkak son bulacağını, ölümsüzlük denilen şeyin olmadığını, eğer olsaydı bunun Lokman ve Hermes tarafından mutlaka bulunacağını söylemektedir. Şair bu durumu şu şekilde ifade eder (Beşşâr b. Burd, 1996: II/419):

قومي اصْبَحِينَا فَمَا صَبِيغُ الْفَتَى حَجْرًا	لَكِن زَهْيَةً أَجْدَاثٍ وَأَرْمَاسٍ
قومي اصْبَحِينَا فَإِنَّ الدَّهْرَ نُو غَيْرِ	أَفْنَى لَقِيمًا وَأَفْنَى آلِ هُرْمَاسٍ
الْيَوْمَ هَمٌّ وَيَبِيدُ فِي غَدٍ خَبْرُ	وَالدَّهْرُ مَا بَيْنَ إِنْعَامٍ وَإِبْآسٍ
فَأَشْرَبَ عَلَيَّ حَدَثَانَ الدَّهْرِ مُرْتَفَقًا	لَا يَصْحَبُ الْهَمُّ قَرَعَ السِّنِّ بِالْكَاسِ

- 1- Kalk şarap doldur bana genç dediğin taş gibi olur, fakat o rehindir kabirle beden arasında
- 2- Şarap doldur, zira zaman çok kıskanç, fanilik yutmuş bizi Hermes ve Lokman'ı yuttuğu gibi
- 3- Bugün efkâr var yarın ortaya çıkar bunun haberi, zaman ikram ve ıstırap arasındadır
- 4- İç zamanın dertlerine nazikçe, bulaşmasın bir kadehle yaşlanmanın verdiği acı sana

İkinci örnek şiir Eyyûbî Dönemi şairlerinden el-Levvâh (ö. 920/1514) lakaplı Sâlim b. Gassân el-Levvâh el-Harûsî'ye aittir. Şair bugünkü Umman civarında yaşamış ve vefat etmiştir. Şair aşağıdaki beyitlerde iki temel unsura dikkat çekmektedir. Öncelikle cömertlikte darı mesel haline gelmiş Hatem et-Tâî ve Tay kabilesinin faziletleri, ikincisi ise ölümsüzlüğün tedavisi mümkün olmayan bir hastalığa benzetilmesidir. Şaire göre eğer bu hastalığa bir çare olsaydı, Hermes tarafından muhakkak bulunurdu. Şair bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir (el-Levvâh, 1989: <https://www.aldiwan.net/poem14435.html>):

حُسْنُ الْعَزَاءِ لَكُمْ كَحُسْنِ عَزَاءِ	فِي السُّدْرَةِ الْمَكْنُونَةِ الْخِذْرَاءِ
كَانَتْ بَقَايَا نِسْوَةٍ طَائِيَّةٍ	أَخِيَتْ مَكَارِمَهَا الْجَوَادُ الطَّائِيَّ
أُمُّ الْمَسَاكِينِ التِّي مِنْ مَالِهِ	يَتَّمَوُّونَ صَاعَكَ الضُّعْفَاءِ
دَاءَ الْمَيْبِئَةِ مَالَهُ لَوْ أَنَّهَُا	وَقَعَتْ بِهِ زَمَسٍ مِنْ عِلَاجِ نَوَاءِ
وِإِذَا الْفَتَى لَقِيَ الْمَيْبِئَةَ وَخُدَّةَ	تُرِكَ الْعَوِيْلَ بِجُمْلَةِ الْخُلَاطَاءِ

- 1- Sizi teselli etmemiz, saklı bir incinin tesellisi gibidir
- 2- Geride kalan Tâî kadınları cömertliği yaşatmıştır Hatemi Tâî gibi
- 3- Fakir analarıdır onlar, mal sahibi yapar güçsüz eşkıyaları bile
- 4- Çaresi yoktur ölümün, Eğer olsaydı ilacı Hermes'te olurdu
- 5- Bir genç ölürse eğer yalnız başına, geriye sadece ağıt kalır arkadaşlarından

Mitolojik Bir Kahraman Olarak Hermes

Mitoloji, bir toplumun veya bir kültürün tanrılar, kahramanlar, doğaüstü varlıklar ve efsaneler gibi olağanüstü olaylarla ilgili hikâyelerini anlatan bir anlatı geleneğidir. Mitoloji, bir toplumun kökenlerini, inançlarını, değerlerini ve kültürel kimliğini anlamak için önemli bir kaynaktır (Örnek, 1973: 25; Bolay, 1996: 375). Bu bağlamda Arap şiirinde yerli ve yabancı birçok mitolojik unsura atıflar yapılmıştır. Hermes de bunlardan birisidir.

Bu bölümle ilgili ilk örnek şiir İbn Nübâte es-Sa'dî'ye (ö. 405/1014) aittir. Şair, Hamdânî devleti sultanı Seyfûddeve zamanında Bağdat çevresinde yaşamış ve vefat etmiştir. Kendisi saray şairi olarak telakki edilmektedir. Zira şiirlerinin çoğu saray erkânına övgüden oluşmaktadır. Şair 63 beyitlik şiirinin bir kısmında sultanı ve askerlerini övmekte ve onları Hermes'e benzetmektedir. Hermes burada saba rüzgârlarıyla ortaya çıkmış cengâver bir savaşçı olarak betimlenmektedir. Şair bu durumu şu şekilde ifade etmektedir (es-Sa'dî, 1977: I/439):

وَقَدْ قَلْبُوا أَعْنَاقَهَا بِالْمَعْرِادِ	فَكَيْفَ إِذَا صَاحَ الْخُذَاءُ وَرَاءَهَا
وَقَدْ طَلَبْتُهَا الْخَيْلُ إِخْدَى الطَّرَائِدِ	ذَنُونًا وَلَمْ تَدُنْ الْجِبَالُ كَاتَهَا
حَمَى قَطْرَةَ مِنْ مَائِهِ أَلْفُ دَائِدِ	فَلَمَّا بَدَا الْهَرْمَسُ نُتَوِّشُهُ الصَّبَا
وَرَدَّ غَيْرُهُ صُفْمَ الصَّافَا وَالْجَلَامِدِ	فَلَا تَرِدُ الْهَرْمَسُ يَارَا كِبَ الْجَمَى
وَتَسْأَلُنَا غَنَمٌ مِنْ مَاءِ شِرْبَةٍ	أَتَمْنَعُنَا غَنَمٌ مِنْ الْمَاءِ شِرْبَةٍ
صُدُورَ الْعَوَالِي أَمْ صُدُورَ الْقَصَائِدِ	فَوَاللَّهِ مَا أَدْرِي الْكُورَةَ فِيهِمْ

- 1- Nasıl olur haykırırsa atlar ardından, boyunlarındaki takılı dizginle ilerlerken
- 2- Sanki firari bir atın yetişmesi gibi, yaklaştılar bize, dağlar bile yaklaşamamışken
- 3- Hermes ortaya çıktığında saba rüzgârıyla, su damlacıklarını korudu bin kişilik ordu
- 4- Kimse döndüremez Hermes'i ey süvari, yumuşak veya sert kayaları döndüreceğini zannetme
- 5- Hayvanlar mı bizim suyumuzu koruyor yoksa biz mi? Biz önce içeriz çeşmeden sonra onlar
- 6- Bilmiyorum nefret ettiğimi muhafızlardan yoksa onlar mızrakları taşıyarak amaçlarına mı ulaştı

İkinci örnek şiiir "Rehînu'l-mahbiseyn" lakaplı Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî'ye (ö. 449/1057) aittir. Çocukluğunda geçirdiği çiçek hastalığı sebebiyle âmâ olarak hayatına devam eden el-Ma'arrî, bu eksiklikten olsa gerek hayatının çoğunu insanlardan uzak olarak sürdürmüştür. Bugünkü Halep-Humus arasındaki Ma'arretu'n-Nu'mân bölgesinde yaşayıp yine burada vefat eden, rasyonalist bir filozof şair olarak telakki edilmektedir. Şair burada devletin yıkılması sonucu Hermes'in Şam valisi olarak şehri tekrar ihya etmesine sembolik bir atıfta bulunmaktadır. Şaire göre Hermes güçlü Tayy kabilesi (Benî Senbûs) ve ulu padişah Kadmus'un soyundan gelen Arap bir şahsiyettir. Şairin ifadeleri şu şekildedir (el-Ma'arrî, 2010: II/16):

وَتُخَيِّرُنَا عَنْهُ السِّدْيَارَ الطَّوَامِسُ	وَإِنَّا رَأَيْنَا الْمَلَاكَ يُخَالِقُ تَوْبُهُ
فَمَا كَدَّبَتْ فِيمَا تَقُولُ الْهَرَامِسُ	إِذَا دَخَلَ الْهَرْمَسُ جَأْسًا وَالْيِيَاءُ
وَعَزَّ عَلَيَّ وَجْهَهُ الزَّمَانُ قُدَامِسُ	لَهُمْ سَأَلْتُ قُدَامَ سِينَيْسَ أَيُّدُ
فَتَوَدَى الثُّعَالِي وَاللَّيْثُوثَ الْكَهَامِسُ	وَتَبَسُّطَ فِينَا قُدْرَةَ اللَّهِ حَادِثًا

- 1- Elbisesi parçalanmış bir kral gördük, talan ettiği şehirden haber verildiğinde bize
- 2- Hermes gülerken vali olarak girerse Şam'a, Hermes'in dediklerini yalanlayamazsın
- 3- Ataları vardır Benî Senbûs gibi güçlü, eski zamanlardaki Kadmus gibi izzetli ulu bir padişah
- 4- Allah bize yeniden bir imkân verdi ki, helak olur cesur tilki ve aslanlar bizimle

Üçüncü örnek şiiir Mağrib asıllı olmasına rağmen Bağdat'ta yaşamış olan Takiyuddîn el-Mağribî'ye (ö. 684 /1285) aittir. Şair, sufi olması sebebiyle Kalenderî mezhebinin temel ilkelerini zikrettikten sonra, takip eden beyitlerde sanki Hermes'le kendisini kıyaslamaktadır. Şaire göre Hermes her ne kadar yüce bir kişilik olsa da kendisinin de -rivayetlere göre- Hz. Yusuf'un günaha düşmesini engelleyen bebeğin soyu olan Semkûn sülâsine mensup olduğunu bildirmektedir. Şair bu durumu şu kelimelerle ifade etmektedir (el-Mağribî, 2002: 104):

فَأَنْتَ دَرِيٌّ مَخْلُوقٌ أَلْسَانِ	لَا بُدَّ نَظْمَهُ رَبِّ بَيْنِ النَّاسِ
جَأْنُكَ مِنْ صُوفِ الْخِرْفَانِ	نَلْبَسُ بَسْمَ عِوَضَ الْكَفَانِ
نَعْدُو نَعْدُورُ مَخِجَ أَجْنَانِ	أَوْ دَلُّوقٌ أَوْ نُصْبُوحُ عُرْبَانِ

نَرَى جَمِيعَ أَمْـرِكَ مَعَكُـوسِ	فَلَا تُقُولُوا يَا قُفُـوسِ
مَا خَافَ إِلَّا أَغْلَابَ دَعَا سِ	الْمَغْرِبِـيَّ خَافَ مَنُحُـوسِ
لَكُنْتُ لِي أَصْلِي سِـمْفُونِ	وَالشَّـبْلِ مَن نَسَلِ الْهَزْمِـاسِ
وَقَدْ صِرْتُ فِي عَشْرِقِهِ مَجْنُونِ	كَثِيرِـيْحِ كَالذُّرِّ الْمَكُونِ

- 1- İnsanlar arasında saçları traşlı bir Kalenderî gibi görünmemiz gerek
- 2- Pamuklu yerine, giyerek koyun yününden bir kürk
- 3- Veya uzun yünlü aba, bazen de yarı çıplak, eğleniriz hemcinslerimizle sabaha kadar
- 4- Sakın ona (Kalenderî) kapkaççı demeyiniz, görmekteyiz işlerin nasıl sarpa sardığını
- 5- (Ben)Mağribî'yi nasıl da talihsizliğe terk ettiğini, geriye bıraktıkları ise ezdiler ayaklarıyla
- 6- Sanki Hermes soyundan gelen bir aslan yavrusu fakat ben Semkûn'un soyundanım
- 7- Gizemli ve değerli eşya sahibi gibi sanki, ben O'na olan aşkımdan mecnuna döndüm

Kozmik Bir Değer Olarak Hermes

Kozmoloji denilince, evrenin yapısını, kökenini, gelişimini ve geleceğini inceleyen bir bilim dalı akla gelmektedir. Teknolojinin olmadığı eski dönemlerde gezegenler çıplak gözle veya başkaca aletlerle gözlemlenmekteydi. Bu gözlemlerdeki temel hedef bilimsel olsa da metafizik veya spiritüel bağlamda da kullanılmaktaydı. Başka bir ifadeyle astrolojinin temel taşı gökyüzündeki yıldız ve gezegenler oluşturmakta ve her birinin mistik ve gizemli birtakım güçleri bulunmaktadır. Bir kısım kişilere göre kozmik âlem, maddi dünyanın ötesindeki manevi veya spiritüel dünyayı ifade etmekte ve içerisinde bir sır barındırmaktadır (Örnek, 1973: 27). Bu sır dünyanın ruhsal boyutlarını ve evrensel bağlantılarını oluşturmakta ve insana direkt etki etmektedir. Aşağıda bazı örneklerini bulacağımız şiirlerde Hermes kozmik bir değer olarak ifade edilmektedir.

Birinci örnek şiir Abbâsî Dönemi'nin en meşhur şairlerinden birisi olan İbnu'r-Rûmî'ye aittir. Her ne kadar asıl ismi Ali b. Abbas b. Cüreyc el-Bağdadî olsa da ailesinin Hristiyan olması sebebiyle İbnu'r-Rûmî (ö. 283/896) lakabıyla şöhret bulmuştur. Hiciv şairi olarak tanınmasına karşın, saray erkânını övdüğü şiirlerde mevcuttur. Şair, aşağıdaki beyitlerde gezegenlerin astrolojiyle ilgisinden bahsetmektedir. Arap astrolojisinde Hermes ismi Merkür'e tekabül etmektedir. Şair burada (İbnu'r-Rûmî, 2002: II/239) Hermes ifadesiyle, Merkür'den gelen bilginin ne kadar değerli olduğunu ifade etmektedir.

لَا يَمَحُ قِيَّ اللهُ وَلَا يَطْمِسُ	بَدْرُ سَمَاءٍ وَسَنَا بَاهِرِ
وَبِالْحَجَى وَالْعَالَمِ مَنْ هِرْمَسِ	أَسْعَدُ بِالْحَلْمِ مَنْ الْمُشْتَرِي
يَعْفُورُ وَلَا يَطْفُورُ وَلَا يَنْتَرَسِ	حُرٌّ مَتَّى يَطْفَرُ بِذِي رَأِيَةِ
لَكَيْتُ هُفَّ أَرَسِ مُسْتَفْرَسِ	يَعْفُو إِذَا الْجَائِي ابْتَعَى عَفْوَهُ

- 1- Gökyüzünün göz kamaştırıcı parlaklığı, Allah onları ne yok eder ne de söndürür ışığını
- 2- Jüpiterden gelen en mutlu rüyadır, Hermes'ten gelen bilgi ve akıl çok değerli
- 3- Özgürce zafer ulaştırır zilletten sonar, bağışlar ve muzaffer olmaz, savaşmaz da
- 4- Affeder, bir suçlu af dilemeyi arzularsa fakat o bir süvari avcıdır

Bu bölümle ilgili ikinci şiir örneği yine aynı şairden olacaktır. İbnu'r-Rûmî astroloji ilmindeki yıldızların kıymetlerinden bahsetmektedir. Buna göre Güneş, Merkür ve Jüpiter gibi bazı yıldızların uğur getirdiğine inanılırken, Venüs ve Mars gibi bazı yıldızlar ise uğursuz sayılmaktadır. Bu bağlamda şair (İbnu'r-Rûmî, 2002: II/195) "Hermesler Hermes'i" olarak sembolize edilen Merkür gezegeninin diğer yıldızlardan farkını ifade etmektedir.

وَمَرَّ بِجُورِي وَالْجِيَادُ خَائِسَةٌ	أَيْسَتْ نَتْ أَلَهُ دُونَ قَصِي خَائِسَةٌ
وَلَا أَلَهُ دُونَ عَلِي عَاكِسَةٌ	أَشْتَهُمْ مِنْ نَجْمِ السَّمَاءِ الْخَامِسَةِ
أَكْرَمٌ مِنْ نَجْمِ السَّمَاءِ السَّادِسَةِ	أَذْكَى جِجَامُنْ هِرْمِسِ الْهَرَامِسَةِ
أَنْكَاشِيَا مِنْ ضَاعِمِ خُنَابِسَةٍ	أَعْدَبُ مِنْ صَفْوِ النَّطَافِ الْقَارِسَةِ
مِنْ غَيْرِ أَنْ تَبْأَسَ مِنْهُ بَائِسَةٌ	قَدْ أَفْلَسَتْ عَنْكَ النُّجُومُ النَّاجِسَةُ
فَلَا تَخَفْ تَعَسَّ الْجُودُ النَّاجِسَةُ	قَدْ ذَكَرْتُكَ اللَّهُ الْفُوسَ الْبَائِسَةَ

- 1- Atlar gecikerek te olsa koşmaya başladı, oysaki ne hapistiler ne de uzak bir mesafede
- 2- Söylediklerimde hiçbir abartı yok, beşinci semadaki yıldızlardan daha cesur
- 3- Altıncı semadaki yıldızlardan daha cömert, Hermeslerin Hermes'i'nden daha akıllı
- 4- Sivri pençeli aslandan daha kuvvetli, buz gibi akan sudan daha lezzetli
- 5- Savaşta aldığı yaradan acı duymaksızın söner gider yanında Venüs ve Mars yıldızı
- 6- Korkma şansız uğursuzluk sona erecek, (Zira)Allah yıldızların uğursuzluğunu yalanlamıştır.

Üçüncü örnek şiirde İbnu'r-Rûmî gezegenler ve hareketlerinden bahsetmiş ve Merkür'ü sembolize ederken Hermes ismini kullanmıştır. Şiirdeki (İbnu'r-Rûmî, 2002: II/220) Thorius ve Alice Yunanlı meşhur iki astronomi bilginidir.

وَالذِّي لَمْ يُصَاحْ بِأَذْنَيْهِ إِلَّا	نَحْوُ دُو ثُوْرِي وَسُنْ أُو وَالسِّيْسِ
عَاقِبِدَا طَرْفَهُ بَبْهَرَامِ أَوْ كَيْ	وَأَنْ أُو هِرْمِسِ أُو الْبَرْجِيْسِ
أَوْ يَشْتُمِسِ النَّهَارِ وَالْبَدْرِ وَالسُّرَّةِ	رَبِّ عَنَّا التَّنَائِيلِ وَالسُّدَيْسِ
وَأَجْتِمَاعِ الْهَيْئِ فِي كُلِّ قَيْدِ	وَأَفْتِرَاقِ الْهَيْئِ عَنْ كُلِّ قَيْدِ

- 1- Kulağını vermeyen Thorius veya Alice'e
- 2- Bağlanıp Mars, Satürn, Hermes veya Jüpiter'e
- 3- Veya gün ortası güneşi, dolunay, Venüs'e üçleme veya altılamada
- 4- Onların toplanması bir yörüngede, ayrılışları ise her biri hesapladır

Dördüncü örnekte Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî aşağıdaki beyitlerde karamsarlığından dem vurmakta ve bu arada Hermes yani Merkür gezegenine atıf yapmaktadır. Merkür, astrolojide uğurlu sayılan bir yıldız olarak görülmektedir. Bu bağlamda şair (el-Ma'arrî, 2010: II/53), Merkür'ün görünmesiyle birlikte üzerindeki karamsarlığın da sona ereceğine inanmaktadır.

أَنْضَى حَى بِبِالْهَمِّ أَوْ أُنْمَسَى	وَقَضَى لِي مِنَ الْخَطِّ سُبُوبِ الْبُؤْسِ
مُعْتَبِدَا بَيْنَ لَيْلَتَيْنِ زَمَانِي	لَيْلَتِي طَلَقْتِي وَأَخْرَجْتِي عَمَّاسِ
جَهْلًا نَحْوُ هِرْمِسِ الْعُيُومِ وَمَا تُنْ	جَمُّ إِلَّا عَنَّا جِرْيَتِي الْهَرْمَسِ
يَقْدِرُ اللَّهُ أَنْ تَرَى كِفْرَ طَابِ	حَوْلَهَا الْعَاصِيَا أَوْ الْمَيَّاسِ
زَعَمُوا أَنَّي سَأَزْجِعُ شَرْخًا	كَيْفَ لِي كَيْفَ لِي وَذَلِكَ الْبُؤْسِ

- 1- Sabah akşam keder içerisindeyim, geçti zaman yıkım sona erdi
- 2- Vaktimden iki gece sona erdi, birisi başıboş diğeri çetin bir gece
- 3- Bulutlar Hermes'ten bihaber iken, Hermes'in ortaya çıkmasıyla bilindi
- 4- Çevresinde ulular veya asiler varken, özelliğün üstünü örtmeyi Allah diler mi?

5- Zannederler ki gençliğime geri dönerim, bu nasıl olur, bu benim arzumken

Bu konuyla ilgili beşinci ve son örnek şiir et-Tuğrâî'ye (et-Tuğrâî, 1986: 101) aittir. Şair bu beyitlerde bir hikâye anlatmaktadır. Bu hikâyeye göre Güneş ve Merkür, yani Hermes yedi yıldız kardeşiyle birlikte güneşi kendilerine sultan olarak seçmişlerdir. Zira güneş onlara göre daha yaşlı ve daha bilgilidir. Şair bu durumu şu şekilde ifade etmektedir.

قَدِيمَ الزَّمَانِ كَلَامَ طَوِيلِ	جَرَى بَيْنَ هَرْمَسَ وَالشَّمْسِ فِي
وَأَخْتَاهُ بَيْنَ يَدَيْهِ خَأْوِ	وَإِخْوَانِهِ وَهُمُ خَمْسَةٌ
وَأَكْبَرُهُمْ وَهُوَ شَيْخٌ تَبِي	وَهَرْمَسُ أَقْدَمُهُمْ كُلَّهُمْ
وَفِكْرِي صَاحِحٌ وَرَأْيِي أَصِيلِ	فَقَالَ لَهُمْ إِنَّنِي قَدْ نَظَرْتُ
بِذَا الْمَلِكِ وَهُوَ الْمَجْلِي	فَلَمْ أَرَأِ أَحَدًا يَسْتَمْسُ مِنْكَ
فَمَنْ عِنْدَ مِثْلِكَ يُزَجِي الْجَوِيلِ	فَأَنْحُنُ نُؤَلِّيكَ فَالْأَطْفَ بِنَا

- 1- Eski zamanlarda Hermes ve güneş arasında uzun bir diyalog vardı
Ve beş kardeşiyle birlikte, iki kız kardeş de yanlarında cevaplarla
- 2- Hermes her birine uğradı en büyükleri ise yaşlı bir ihtiyardı
Onlara dedi ki; ben düşündüm, fikrim doğru ve görüşüm asildir
- 3- Ve senden daha münasibi yoktur ey güneş bu mülkte
Senin makamın da yücedir
- 4- Seni kralımız olarak görüyoruz, merhamet et bize
Senden başkasından da arzulanmaz güzellik

SONUÇ

Bu çalışmada Hermes figürünün Arap şiirindeki yansımaları ele alınmıştır. Hermes figürü, farklı kültürel gelenekler ve felsefeler arasında bir köprü görevi görmektedir. Batılı kaynaklar Hermes'i Yunan veya Mısır kökenleriyle ilişkilendirirken Doğulu kaynaklar, özellikle Arap şairler sıklıkla Hermes'i İdris peygamberle özdeşleştirirler. Hermes'e ithaf edilen şiirler çok çeşitli tema ve motifleri kapsamaktadır. Bazı şairler Hermes'e bilgeliğin ve bilginin habercisi olarak odaklanır ve onun öğretmen ve rehber rolünü vurgularken bazıları ise onu kozmik ve mitolojik bir değer olarak betimlemektedir. Şairler şiirlerinde çoğunlukla felsefi kavramları keşfetmek için onun öğretilerine vurgu yaparak varoluşun doğasına ve aydınlanma arayışına dair içgörüler sunarlar. Bu bakımdan Hermes, Arap edebiyat geleneği içinde kendisine benzersiz bir bakış açısı yaratmaktadır. Şairlerin bir kısmı ise Hermes'in ezoterik yönlerini, mistik ve metafizik alemleri derinlemesine araştırmaktadırlar. Gizli anlamları vurgulamak için sembolizm ve karmaşık kelime oyunlarından yararlanmışlar, Hermes'in öğretilerinde saklı sırları bu şekilde açığa çıkarmaya çalışmışlardır. Hermes'in ezoterik boyutu, insan bilincinin derinliklerini ve evrenin gizemlerini keşfetmek için bir ilham kaynağı haline gelmektedir. Sonuç olarak Arap şiirindeki Hermes kavramı, bu gizemli şahsiyete duyulan hayranlığın bir göstergesidir. Bilgelik öğretilerinden, ezoterik ve mitolojik boyutlarına kadar Hermes, Arap şairlerinin şiirlerinde bir ilham ve keşif kaynağı olarak var olmaya devam edecektir. Şairler, Hermes'le olan ilişkileri sayesinde şiir geleneğini zenginleştirmiş ve Arap dünyasının kültürel ve felsefi etkilerini yansıtan çok çeşitli çalışmalar ortaya koymuşlardır.

Yazarlık Katkısı

Bu araştırma tek yazarlı olarak yürütülmüştür.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

KAYNAKÇA

- Bobaroğlu, M. (2002). *Bâtuni Gelenek Hermetik ve Sanskritik Öğretiler*. İstanbul: Ayna Yayınevi.
- Bolay, S. H. (1996). *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Burd, B. (1996). *Dîvân*. Beyrut: Dâru'l-Cil.
- Cebecioğlu, E. (2004). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- el-Bârûdî, M. S. (2017). *Dîvân*. Kahire: Müessesetü'l-Hindâvî.
- el-Beyrûnî, E. R. (2007). *el-Âsâru 'l-Bâkiye mine 'l-Kurûni 'l-Hâliye*. Kahire: Mektebetu's-Sekâfe.
- el-Buhârî, M. İ. (2013). *Sahih-i Buhari* (Çev.: Mehmet Sofuoğlu). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- el-Endelûsî, İ. H. (1990). *Dîvân*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- el-Hatîb, L. (1989). *Dîvân*. Dâru'l-Beydâ: Dâru's-Sekâfe.
- el-Hillî, S. (2016). *Dîvân*. Beyrut: Dâru Sâdır.
- el-Levvâh, S. G. (1989). *Dîvân*. Umman: Vizâratu't-Türâsi'l-Kavmî.
- el-Ma'arrî, E. A. (2010). *Luzûmiyyât*. Kahire: Mektebetu'l-Hancî.
- el-Mağribî, T. (2002). *Divân*. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn.
- el-Mes'ûdî, M. B. (1987). *Divân*. Tunus: ed-Dâru't-Tunusiyye li'n-Neşr.
- el-Ya'kûbî, A. (1995). *Târîhu 'l-Ya'kûbi*. Beyrut: Dâr Sâdır.
- es-Sa'dî, İ. N. (1977). *Dîvân*. Bağdat: Dâru'l-Hurriyye.
- es-Sa'îdî, M. M. (2007). *Hermes fi 'l-Masâdiri 'l-Arabiyye*. Kahire: Dâru'l-Keraz.
- es-Sûle, S. (1894). *Dîvân*. Kahire: Matbaatu'l-meârif.
- eş-Şuşterî, E. H. (2008). *Dîvân*. Dâru'l-Beydâ: Dâru's-Sekâfe.
- et-Taberî, M. C. (2009). *Târîhu 'l-Ümem ve 'l-Mulûk*. Amman: Beytu'l-Efkâri'd-Devliyye.
- et-Tuğrâî, M. (1986). *Dîvân*. Devha: Dâru'l-Kutubi'l-Katariyye.
- Gener, C. (2019). *Ezoterik Bâtuni Doktrinler Tarihi*. İstanbul: Hermes Yayınları.
- Gündüz, Ş. (1998). *Din ve İnanç Sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayıncılık.
- Hançerlioğlu, O. (1977). *Felsefe Ansiklopedisi. Kavramlar ve Akımlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İbn İberî, E. F. (1997). *Târîhu Muhtasari 'd-Duvel*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- İbn Kesîr, E. F. (1997). *el-Bidâye ve 'n-Nihâye*. Medine: Dâr Hicr.
- İbnu'l-Cevzî, A. (1995). *el-Muntazam fi Târîhi 'l-Ümem*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- İbnu'l-Esir, A. (1987). *el-Kâmil fi 't-Târîh*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- İbnu'l-Kıftî, C. (2005). *İhbârü 'l-Ulemâ bi Ahbâri 'l-Hükemâ*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- İbnu'r-Rûmî, A. (2002). *Dîvân*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Kılıç, M. E. (2021). *Hermesler Hermes*. İstanbul: Sufi Kitap.
- Müslim, H. (2013). *Sahih-i Müslim* (çev: Mehmet Sofuoğlu). İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Örnek, S. V. (1973). *Budunbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özer, V. (2018). Efsane ve Halk Hikâyelerinde Peygamberler ve Veliler Üzerine Bir Araştırma, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sebânû, A. G. (2010). *Hermesü 'l-Hakîm beyne 'l-Ulûhiyye ve 'n-Nubuvve*. Şam: Dâr Kuteybe.
- Şahin, R. (2022). Eskiçağ Tarihi Perspektifinden Peygamberler ve Eski Kavimler (Hz. Âdem'den Hz. İbrahim'e Kadar), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Elâziğ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.